

УДК 338.24

Л. В. Левковська,
д. е. н., професор, Державна установа " Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України", Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7062>
О. І. Добрянський,
к. е. н., Київська митниця Держмитслужби
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3297-3571>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.3.5

ОЦІНКА СИЛЬНИХ І СЛАБИХ СТОРІН СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

L. Levkowska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv
O. Dobryanskyy,
PhD in Economics, Kyiv Customs of the State Customs Service of Ukraine

ASSESSMENT OF THE STRENGTHS AND WEAKNESSES OF THE SYSTEM OF FINANCIAL SECURITY OF ECONOMIC SECURITY ON A GENERAL NATIONAL DIMENSION

У статті досліджено сучасні підходи до оцінювання ефективності функціонування системи фінансового забезпечення економічної безпеки держави, що базуються на засадах SWOT-аналізу усіх елементів економічної безпеки. Визначено, що базовим елементом оцінювання фінансової ефективності інвестицій в систему економічної безпеки виступає динаміка макроекономічних показників національної економіки, включаючи ВВП, рівень інфляції, валову додану вартість тощо. Розглянуто недоліки системи експертних оцінок при розгляді ефективності фінансового забезпечення функціонування усього комплексу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави. Визначено потенційну ефективність сучасних цифрових програмних рішень у формуванні моделей оцінки фінансового забезпечення національної системи економічної безпеки. Доведено необхідність прогнозування потреб у фінансуванні заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави.

The article examines modern approaches to evaluating the effectiveness of the system of financial support of the state's economic security, which are based on the principles of SWOT analysis of all elements of economic security. It was determined that the dynamics of macroeconomic indicators of the national economy, including GDP, inflation rate, gross added value, etc., are the basic element of assessing the financial efficiency of investments in the economic security system. The shortcomings of the system of expert evaluations were considered when considering the effectiveness of financial support for the functioning of the entire set of measures aimed at ensuring the economic security of the state. The potential effectiveness of modern digital software solutions in the formation of assessment models for the financial support of the national economic security system has been determined. The necessity of forecasting the needs for financing measures aimed

at ensuring the economic security of the state has been proven. Ensuring the successful and effective functioning of economic security systems is, first of all, related to the successful financial support of the implementation of measures aimed at avoiding or eliminating the negative consequences of risks and threats to the national economy. At the same time, the very system of financing such measures does not require a special justification of the need for their implementation, since it is part of the state management mechanism, within which measures aimed at protecting the national economy are implemented. Financing of these measures is carried out both from the state budget and from specialized target programs, projects or the system of public-private partnership in the field of security. At the same time, the effectiveness of financing the economic security system itself depends on the sources of financing, its volume, the regularity of the receipt of funds and their return, etc. Thus, there is an objective need to develop approaches to the assessment of financial support for the functioning of economic security systems in order to determine the effectiveness of funding and its expediency in relation to planned measures in the field of responding to risks and threats to the country's national economy. In general, as practice shows, various approaches can be used to evaluate such efficiency, including economic and mathematical analysis of financial performance. However, in this case, the need to assess the success of the measures aimed at ensuring the economic security of the state, the financing of which is subject to assessment, is added.

Ключові слова: економічна безпека, фінансування економічної безпеки, національна економіка, система економічної безпеки.

Key words: financing of economic security, national economy, system of economic security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення успішного та ефективного функціонування систем економічної безпеки, перш за все, пов'язане з успішним фінансовим забезпеченням реалізації заходів, спрямованих на уникнення або ліквідацію негативних наслідків ризиків та загроз національній економіці. При цьому сама система фінансування таких заходів не потребує особливого обґрунтування потреби у їх здійсненні, оскільки є частиною механізму державного управління, в межах якого і реалізуються заходи, спрямовані на захист національної економіки. Фінансування цих заходів здійснюється як за рахунок коштів державного бюджету, так і за рахунок спеціалізованих цільових програм, проектів або системи державно-приватного партнерства у сфері безпеки.

В той же час ефективність фінансування самої системи економічної безпеки залежить від джерел фінансування, його обсягів, регулярності надходження коштів та їх віддачі тощо. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність формування підходів щодо оцінки фінансового забезпечення функціонування систем економічної безпеки з метою визначення ефективності фінансування та його доцільності стосовно запланованих заходів у сфері реагування на ризики та загрози національній економіці країни. Загалом, як свідчить практика, для оцінювання такої ефективності можна застосовувати різні

підходи, включаючи економіко-математичний аналіз фінансової результативності. Проте, в даному випадку додається потреба оцінки успішності самих заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави, фінансування яких підлягає оцінці. Саме тому актуальність формування підходів до оцінки результативності фінансового забезпечення системи економічної безпеки набуває особливого значення в сучасних умовах і потребує поглиблення існуючих напрацювань у даній сфері економічної науки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження підходів щодо фінансового забезпечення економічної безпеки та формування методів його оцінки характеризуються достатньо значним обсягом напрацьованого матеріалу, особливо — в контексті реалізації державної антикризової політики. Крім того, варто відзначити ряд досліджень, присвячених практичній реалізації методів оцінювання ефективності фінансування заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня економічної безпеки держави. В даному аспекті необхідно відзначити напрацювання таких дослідників, як Г. Соломіна [1], Дж. Хекер [5], Н. Юрків [3] та інших. Разом з тим, потрібно відзначити суттєвий внесок в дослідження проблематики застосування спеціалізованих методів економетричного та фінансового аналізу при оцінці ефективності та результативності бюджетного фінансування сучасних систем економіч-

Таблиця 1. Фактори державного регуляторного впливу на економічну безпеку держави

Форми державного регулювання	Наслідки державного регулювання	Вплив державного регулювання на економічну безпеку
Різноманітність форм власності	Створення недержавного сектору в економіці	Можливість виявлення приватної ініціативи, підвищення зацікавленості в результатах діяльності
Формування та регулювання ринку	Створення мережі посередників	Збільшення кількості джерел інвестиційних ресурсів
Обмеження рівня монополізму	Створення умов для конкурентної боротьби	Зниження загрози з боку підприємств-монополістів, попередження небажаної поведінки учасників ринку
Обмеження імпорту з метою захисту вітчизняного товаровиробника	Збут продукції вітчизняних підприємств	Збільшення ємності ринку
Надання державних гарантій при залученні іноземних інвестицій	Збільшення притоку зарубіжних інвестицій	Збільшення кількості інвестиційних проектів, підвищення технічного рівня виробництва та продукції, вихід на зовнішні ринки

Джерело: [1].

ної безпеки держави. Зокрема, у даному напрямку варто особливо відзначити роботи таких вчених та практиків, як М. Кахлер [6], Н. Фергюсон [4], Ю. Харазішвілі [2] та багатьох інших.

В той же час, динамічні зміни, які відбуваються у світовій економічній системі, суттєве зростання ризиків та загроз для національних економік внаслідок впливу зовнішніх факторів, включаючи агресивні військові дії, пов'язані із знищенням суб'єктів господарювання та дестабілізацією економічної системи держави загалом, обумовлюють потребу поглиблення існуючих напрацювань у сфері оцінки ефективності фінансування заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у дослідженні сучасних особливостей оцінки системи фінансового забезпечення економічної безпеки держави в умовах загострення негативного впливу зовнішніх факторів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізація державної політики у сфері фінансування заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня економічної безпеки держави, передбачає, перш за все, налагодження бюджетного забезпечення відповідних елементів регуляторної політики у даній сфері. Зокрема, мається на увазі, що витрати державного бюджету на заходи з економічної безпеки зазвичай не здійснюються ситуативно, а є плановими за своєю сутністю та базуються на реалізації окремих аспектів механізму державного управління у сфері економічної безпеки або цільового фінансування державних програм, спрямованих на покращення стану економічної безпеки окремої галузі або національної економіки в цілому.

При цьому потрібно мати на увазі, що в переважній більшості випадків бюджетне фінансування, ефективність якого потрібно оцінити, реалізується на програми покращення стану економічної безпеки. І лише у

надзвичайних випадках відбувається мобілізація коштів для покриття витрат на ліквідацію негативного впливу ризиків та загроз національній економіці. Відповідно, для того, щоб сформувати систему оцінювання ефективності фінансового забезпечення економічної безпеки держави, необхідно розглянути типові форми державного регулювання заходів з економічної безпеки та визначити потенційні наслідки такого впливу. Зокрема, мається на увазі необхідність визначення напрямків регуляторного впливу держави на окремі елементи ринкового механізму, які за своєю сутністю призначені для покращення ситуації на ринку і матимуть наслідком позитивні зрушення в національній економіці, що дозволить підвищити її стабільність та функціональність.

Таким чином, можна визначити фактори позитивного впливу регуляторної безпекової політики держави на основі яких здійснюватиметься оцінка ефективності фінансування цих заходів (табл. 1).

Таким чином, на основі визначення напрямів впливу державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, можна визначити конкретні програмні заходи, які потребують фінансового забезпечення на основі бюджетних витрат і оцінку ефективності яких і потрібно провести. В даному аспекті варто виділити такі основні напрямки регуляторної діяльності держави:

— визначення найбільш прийнятної антикризової стратегії держави за існуючих умов ринку та обрання найбільш оптимального інструментарію регулювання даної стратегії;

— визначення комплексу заходів, спрямованих на усунення або уникнення негативного впливу кризових явищ на економічну систему держави загалом або її складові;

— виявлення та усунення безпосередніх причин та факторів, що спричиняють кризові тенденції в національній економіці або генерують ризики для економічної системи;

— здійснення заходів, спрямованих на усунення негативних наслідків реалізації ризиків та загроз або деструктивного впливу кризових тенденцій на економічну безпеку держави;

Таблиця 2. Матриця SWOT-аналізу фінансового забезпечення економічної безпеки держави

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<p>Чітко виявлений вплив на економічну безпеку</p> <p>Знання загроз фінансуванню економічної безпеки</p> <p>Економія на непродуктивних витратах</p> <p>Розуміння фінансових потреб системи економічної безпеки</p> <p>Налагоджена система управління фінансами</p> <p>Ефективний фінансовий контроль з боку держави</p> <p>Чітко визначена стратегія фінансування</p> <p>Налагоджена система зворотного зв'язку в механізмі фінансування економічної безпеки</p>	<p>Недостатність фінансів, необхідних для зміни стратегії економічної безпеки</p> <p>Недостовірний аналіз інформації про потреби фінансових ресурсів</p> <p>Відсутність чітко вираженої стратегії економічної безпеки</p> <p>Високий рівень витрат, невідповідний можливостям бюджету</p> <p>Втрата гнучкості управління системою економічної безпеки</p> <p>Недосконала державна політика у сфері фінансування економічної безпеки</p>
Можливості (O)	Загрози (T)
<p>Можливість збільшення обсягу фінансування заходів економічної безпеки</p> <p>Оптимізація витрат</p> <p>Сприятливі взаємовідносини з приватним сектором для залучення додаткового фінансування</p> <p>Можливість залучення зовнішнього фінансування</p> <p>Доступність фінансових ресурсів</p> <p>Політична підтримка фінансового забезпечення економічної безпеки</p>	<p>Зменшення витрат на економічну безпеку</p> <p>Зміна суспільного схвалення витрат на економічну безпеку</p> <p>Негативний вплив фінансових ринків на рівень бюджетних витрат</p> <p>Несприятливі зрушення в валютних курсах</p> <p>Коливання на валютному ринку</p> <p>Зміни у законодавчому регулюванні витрат на економічну безпеку</p> <p>Чутливість фінансової системи держави до нестабільності зовнішніх умов</p>

Джерело: сформовано автором.

— організація контролю за налагодженням та загальною ефективністю функціонування механізму економічної безпеки держави, включаючи регуляторну діяльність у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

— здійснення контролю за реалізацією функцій і безпосередніх завдань державного регуляторного механізму у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

— з'ясування причин кризових явищ в економічній системі, масштабів та тривалості їх впливу на національну економіку, а також прогнозування результативності впливу антикризових заходів на подолання даних кризових тенденцій;

— оцінка ефективності реалізованих заходів у сфері економічної безпеки та їх порівняння з прогнозними даними;

— з'ясування рівня відхилення одержаних результатів антикризових заходів від прогнозних показників;

— здійснення оперативного контролю за формуванням плану антикризових регуляторних заходів, спрямованих на забезпечення стабільності фінансування програм економічної безпеки;

— проведення оцінювання загальної результативності заходів, спрямованих на уникнення ризиків та загроз економічній безпеці та формування висновків про доцільність реалізації подальшої стратегії антикризового регулювання економічної системи;

— постійний моніторинг регуляторної діяльності, пов'язаної з фінансовим забезпеченням економічної безпеки держави;

— формування системи цифрової обробки даних про стан економічної безпеки на засадах постійної обробки інформації засобами інформаційно-аналітичного контролю.

Якщо вести мову про оцінювання рівня ефективності фінансового забезпечення економічної безпеки держави, то в практичному аспекті воно може бути реалізоване за допомогою кількох основних підходів, а саме:

1. Застосування спеціалізованого фінансового та економетричного інструментарію оцінки результативності фінансових потоків в часі. Недоліком такого підходу є те, що фінансова результативність передбачає необхідність одержання у якості результату прибутку або відносно коротких термінів окупності. А при оцінці ефективності фінансування заходів економічної безпеки їх фінансовий результат не завжди може бути співвідносним із зазначеними критеріями успішності.

2. Використання методу коефіцієнтів за визначеними критеріями успішності реалізації заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки. Цей метод дозволяє визначати практичну ефективність фінансового забезпечення, проте потребує визначення чітких часових меж оцінювання. У випадку ж з термінами реалізації програм економічної безпеки ці терміни можуть доволі сильно відрізнятись між собою, що заважає об'єктивному порівнянню рівня ефективності стосовно різних безпекових заходів.

3. Метод експертних оцінок — на практиці він застосовується найчастіше, оскільки не потребує значних затрат часу та застосування складного математичного інструментарію. В той же час, даний метод є найбільш недосконалим, оскільки базується на суб'єктивній думці експертів, яка, до того ж, може відрізнятись у різних фахівців, що призводить до заплутаності в оцінці ефективності фінансового забезпечення.

4. Оцінка сильних та слабких сторін системи фінансового забезпечення економічної безпеки. Даний підхід

базується на принципах SWOT-аналізу, на основі якого визначаються не лише сильні та слабкі сторони системи фінансового забезпечення, але й додатково ідентифікуються загрози даній системі, а також оцінюються потенційні можливості щодо її системного вдосконалення.

Таким чином, бачимо, що з практичної точки зору найбільш прийнятним для оцінки ефективності фінансового забезпечення системи економічної безпеки держави виступає саме SWOT-аналіз. До його додаткових переваг можна віднести також той факт, що в процесі оцінки сильних та слабких сторін можуть застосовуватися як елементи математичного моделювання та коефіцієнтний аналіз, так і експертні оцінки стану системи фінансування заходів економічної безпеки. Відповідно, на основі зазначених вище факторів регулятивного впливу на економічну безпеку можна сформулювати матрицю SWOT-аналіз для фінансового забезпечення заходів економічної безпеки (табл. 2).

Як бачимо, застосування SWOT-аналізу в процесі оцінки фінансового забезпечення економічної безпеки є доцільним як при оцінці поточного стану фінансування заходів економічної безпеки, так і при формуванні планів по фінансових витратах на уникнення потенційних ризиків і загроз. Крім того, необхідно зазначити, що при застосуванні SWOT-аналізу в процесі визначення стану ефективності фінансового забезпечення економічної безпеки держави необхідно враховувати, що найбільші загрози для стабільного фінансування виникають тоді, коли сценарії негативного впливу на економічну безпеку реалізуються раптово, залежать, головним чином, від факторів зовнішнього середовища та їх вплив сконцентрований на слабких сторонах механізму економічної безпеки. Тому, можна стверджувати, що найбільшої ефективності система фінансового забезпечення економічної безпеки досягає за умови сприятливого розвитку подій у зовнішньому середовищі та використанні сильних сторін механізму економічної безпеки.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, приходимо до висновку, що оцінка сильних та слабких сторін механізму фінансового забезпечення системи економічної безпеки держави базується на комплексній оцінці регулятивного впливу держави на саму систему економічної безпеки. Відповідно, на основі визначення заходів впливу, формується потреба у фінансуванні політики економічної безпеки, під яку необхідно здійснювати довгострокове планування бюджетних витрат. При цьому застосування конкретного способу оцінки механізму фінансового забезпечення економічної безпеки може реалізовуватися за допомогою різних методів, включаючи спеціалізований економетричний аналіз.

В той же час вважаємо, що найбільш ефективним методом оцінки сильних та слабких сторін фінансового забезпечення економічної безпеки в даний час виступає SWOT-аналіз, який дозволяє поєднувати в собі

різноманітний інструментарій оцінки ризиків та загроз економічній безпеці та фінансовому механізму її забезпечення. Можна стверджувати, що своєчасне виявлення загроз фінансуванню заходів економічної безпеки сприяє з'ясуванню ефективних методів впливу на саму систему фінансового забезпечення. Крім того, SWOT-аналіз дає змогу здійснювати постійне відслідковування оцінки фінансового механізму забезпечення економічної безпеки в динаміці, що дає змогу прийняття належних управлінських рішень у даній сфері.

Література:

1. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.
2. Харазішвілі Ю. М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни. Наука та наукознавство. 2014. № 4. С. 44—58.
3. Юрків Н. Я. Загрози економічній безпеці реального сектора економіки. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. № 1. С. 202—215.
4. Ferguson N. Public finance and national security: The domestic origins of the first world war revisited. Past & Present. 1994. Vol. 142. Pp. 141—168.
5. Hacker J. S., Huber G. A., Nichols A., Rehm P., Schlesinger M., Valletta R., & Craig S. The economic security index: A new measure for research and policy analysis. Review of Income and Wealth. 2014. Vol. 60. Pp. 5—32.
6. Kahler M. Economic security in an era of globalization: definition and provision. The Pacific Review. 2004. Vol. 17 (4). Pp. 485—502.

References:

1. Solomina, G. V. (2018), Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva [Ensuring financial and economic security of entrepreneurship], Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine.
 2. Kharazishvili, Yu. M. (2014), "Methodological approaches to assessing the level of economic security of the country", Nauka ta naukoznavstvo, vol. 4, pp. 44—58.
 3. Yurkiv, N. Ya. (2014), "Threats to the economic security of the real sector of the economy", Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnogo universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, vol. 1, pp. 202—215.
 4. Kahler, M. (2004), "Economic security in an era of globalization: definition and provision", The Pacific Review, vol. 17 (4), pp. 485—502.
 5. Hacker, J. S., Huber, G. A., Nichols, A., Rehm, P., Schlesinger, M., Valletta, R., & Craig, S. (2014), "The economic security index: A new measure for research and policy analysis", Review of Income and Wealth, vol. 60, pp. 5—32.
 6. Ferguson, N. (1994), "Public finance and national security: The domestic origins of the first world war revisited", Past & Present, vol. 142, pp. 141—168.
- Стаття надійшла до редакції 16.01.2023 р.*